

менти нису у овом случају сувише убедљиви, али ћемо се на ово питање осврнути опширније на другом месту.

Од осталих споменика са историјским сценама вредно је забележити између осталог слободну копију Александровог мозаика, односно Филоксенове битке, на апулским вама што потврђује популарност ове слике, као и Александрове декадраме са приказом његове победе над индијским краљем Пором.

Ту и тамо има у књизи места која су остала неразјашњена, нека нису довољно продубљена, негде се ауторове хипотезе не могу прихватити без резерви. Улазити у сваки од ових детаља није сврха ових редова, чији је главни циљ да скрену пажњу на појаву Хелшерове студије. Његова књига јесте и остаје важна и корисна, потребна и занимљива. Она, подвлачимо, далеко прелази оквире проучавања историјских сцена у грчкој уметности V и IV века пре н.е. и задире у многа друга питања развоја грчке културе и мисли. Осим тога, она скреће пажњу на занимљиву чињеницу да, упркос двестагодишњем раду на проучавању грчке уметности, има поља у тој грани која су истраживана али су још увек остала непотпуно обрађена.

P. Vacuh, Београд

EMIL ČERŠKOV, *Rimljani na Kosovu i Metohiji*, Arheološko društvo Jugoslavije, Beograd 1969. str. 139 + 22 (ilustracije)

Arheološka istraživanja Emila Čerškova na Kosovu i njegovi rezultati od velikog su značaja za razvoj ne samo arheologije u užem smislu reči, nego i za istoriju starog veka ovog područja, za mitologiju i lingvistiku. Na području arheoloških istraživanja on je najveće rezultate postigao delom „Municipium D. D. kod Sočanice“ (Muzej Kosova, Priština — Beograd, 1970), nepoznate urbane jedinice u dardanskom delu rimske provincije Moesia Superior, koje je najpre odbranjeno kao doktorska teza, a zatim objavljeno kao postumno delo. Ovo je delo, po rečima Branka Gavele (u uvodu), „prva značajna naučna sinteza, zasnovana na arheološkim epigrafskim i antičkim istoriografskim izvorima, u kojoj je obuhvaćena, savesno obrađena, značajki i originalno interpretirana antička prošlost ne samo jednog municipijuma, nego celog jednog područja provincije Dardanije“. Zanimljivo je ovde istaći da — prema rečima autora — postojanje kulta Antonija i jednog od sada poznatog hrama posvećenog ovom herosu, Municipium D. D. kod Sočanice, prelazi lokalne okvire i priključuje se značajnim spomenicima duhovne kulture Rimljana.

„Rimljani na Kosovu i Metohiji“ je u neku ruku delo integralnog karaktera njegovog istraživačkog rada na teritoriji SP Kosova. Osim „Predgovora“ koji je napisao Milutin Garašaniin i „bibliografije“ Dr. Emila Čerškova, u knjizi nalazimo i rezime na francuskom i albanskom jeziku, kao i 22 stranice sa 33 ilustracije iz arheološkog materijala.

U „Istorijatu istraživanja“ ove knjige E. Č. kaže da je opšti razvoj arheoloških istraživanja na ovom području nastao posle drugog svetskog rata, i da je dotada ova oblast ostala nepoznata, iako su prvi komentari antičkih spomenika ukazivali na niz specifičnih pojava u kulturi rimskog perioda i na postojanje brojnih naselja. Antički izvori, iako u malom broju, uglavnom fragmentarnog obima, svakako mogu pomoći orijentaciono i u arheološkim istraživanjima ovoga područja. Nakon prikazivanja prvih dodira i forme prodiranja Rimljana na Kosovo i Metohiju, autor kaže da se već 171. g. st. ere javljaju Dardanci kao istaknuta snaga u konačnom pokoravanju Makedonije od strane Rimljana. Proces romanizacije na teritoriji Kosova i Metohije u sastavu novoosnovane provincije Gornje Mezije, počinje u drugoj polovini I veka, za vreme Domicijana. Kao glavne uzroke, koji su uticali na kretanje Rimljana prema ovoj teritoriji, autor navodi rudno bogatstvo i plodnu metohijsku ravnicu, pogodnu za sve oblike zamljoradnje. Naravno da su Rimljani naišli na brojna ilirska „gradišta“, od kojih su neka nastavila svoj život i u toku prvih vekova rimske vladavine. Kod sela Cernice, u dolini Južne Morave, nađen je materijal iz ovog remena, kao i iznad sela Tenesdol u dolini Laba, kod sela Strezorca, severozapadno od Kosovske Kamenice i t.d. Međutim, dolaskom većeg broja Rimljana i učvršćivanjem njihove

vlasti stvara se razrađeni sistem urbanizacije koja otvara vrata postepenoj, ali svestranoj romanizaciji. Zbog toga — kaže autor — naselja sa antičkim materijalom nalaze se u svim predeonim celinama Kosova i Metohije, a najveći deo je upravo razmešten u centralnoj ravni Metohijsko-prizrenske kotline, koja ukazuje na izrazitu ulogu zemljoradnje kao osnovne privredne grane u ovom području. Na teritoriji Kosova, osobito na njegovom istočnom delu, međutim, bilo je tako reći, uobičajeno podizanje naselja u blizini ili u centru bogatih rudnih nalazišta. Tako na primer — kako navodi autor — na padinama brda iznad naselja u Vrbovcu raspoznaju se na desetine rudarskih jama, dok se u dolini Letničke Reke, pored troskvišta i jama, nalaze i tragovi antičkih metalurških objekata, podignuti uz samu reku. Dakoko, kada autor spominje ove „gradine“ ne misli na *minicipia vivum Romanorum*, nego na *civitates*, Valja istaći da se u ovoj knjizi vrlo malo govori o Ulpiani, za koju autor kaže da je jedino ona imala status pravog, rimskog municipijuma. Imajući u vidu da je ovaj grad — urbs *Splendidissima* — otkriven tek 1950. god. i da su se posle objavljivanja ove knjige vršili neki radovi na tom lokalitetu, naravno i rezultati su mnogo veći nego što citalac može naći u ovoj knjizi, u kojoj niti se spominje Justiniana Secunda, kako ju je nazvao Justinian I. Za vreme njegove vladavine Ulpiana beše drugo sedište rimskog carstva. Svakako daljnja istraživanja će pokazati u kolikoj je meri ovaj grad bio ilirski odnosno rimski. U tome se može očekivati da najviše doprinesu marljivi radnici Pokrajinskog muzeja u Prištini, koji mogu do Ulpijane da idu svaki dan i peške. Za sada valja napomenuti da je bilo pokušaja ubikacije i Justiniane Prime (Dr. Franjo Barišić, Dosadašnja nastojanja ubikacije grada J. P., Zbornik filozofskog fakulteta, VII—1, Beograd, 1963 kao i Tomo Tomovski, Taorskoto gradište — Taurisium — Bederiana — Justiniana Prima, Živa natika, XVII, 1—2, Skopje, 1967), a o crkveno-pravnim odnosima biskupije starog Scupa i nadbiskupije Justinijane Prime dao je veliki doprinos Dr Gasper Đini (Gjini) u svojoj doktorskoj disertaciji „De fontibus historico — juridicis Ecclesiae Scopiensis“, Romae, 1968.

U nastavku ove zanimljive knjige se govori o komunikacijama, o ekonomskim i socijalnim prilikama i etničkoj strukturi, koja je bila veoma heterogena. Aproximativni broj autohtonih imena je bio relativno malen, ali većina ih je bilo ilirskih. Na str. 62. autor navodi 21 primer autohtonih ilirskih imena. Prezimena po mestu su češća u Metohiji nego na Kosovu. Osobito su česta imena *Dassi* i *Andia*. Na Kosovu se sreću više rimskih imena, što ukazuje na raniju romanizaciju.

Govoreći o kultu i religiji, E. Č. kaže da je romanizacija duboko prodrla i u ovu oblast duhovnog života u dardanskom delu Gornje Mezije, jer nas spomenici uglavnom upućuju na rimski panteon. Najviše je bio štovan *Juppiter Captiolinus*, čiji su epiteti *optimus*, *maximus*, a poznat je i kao *Juppiter Cohortaais*, *Despulsor*. Zatim su nađeni natpisi sa imenima Junone, Minerve, Neptuna (i njegova statua) i dr. Veći broj od ovih spomenika potiču iz I, II i III st. naše ere. Na kraju E. Č. govori o osnovnim oblicima materijalne kulture i umetnosti, u kojoj se kao najbrojnija grupa predmeta navodi keramička produkcija. Inače spomenici materijalne kulture: oruđa za proizvodnju, keramika, stakleni predmeti, nakit i sl. najbrojniji su dokazi rimskog prisustva na tlu Kosova i Metohije.

Priština.

E. Sedaj.

P. H. MATTHEWS, *Inflectional Morphology, A Theoretical Study Based on Aspects of Latin Verb Conjugation*, Cambridge University Press, 1976, pp. 431, 8°, £ 3, 95.

Со делото ИНФЛЕКСИОНАЛНА МОРФОЛОГИЈА, теоретска студија за аспектите на конјугацијата на латинскиот глагол, авторот дава интересен прилог кон структуралната дескрипција на латинската морфологија — преку латинскиот глагол. По зборовите на авторот (што е очигледно и за секој кој што ќе го прочита делото), оваа студија е работена долго, студиозно, со многу консултации и преработувања, со богато користење на литературата на лингвистите застапувачи на структуралистичкиот метод од четириесеттите, педесеттите, шесеттите години, сè до најново време, со дообјаснување и критичко раз-